

Tilburg University

Omgang met diversiteit

Extra, G.

Published in:
Vernieuwing: Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding

Publication date:
2005

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Extra, G. (2005). Omgang met diversiteit: Focus op meertaligheid. *Vernieuwing: Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding*, 64(3/4), 14-17.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Focus op meertaligheid

Guus Extra

Inzake sociale cohesie en culturele diversiteit wordt er met twee maten gemeten, aldus Guus Extra. In Europa worden de nationale talen van lidstaten als dragers van culturele identiteit beschouwd. Binnen die landen wordt de aanspraak van immigrantentalen op een soortelijke status echter betwist of afgewezen. Uitgaande van het gegeven dat Nederland een multiculturele samenleving is en aansluitend bij de toenemende internationalisering, pleit Extra dan ook voor meertalig basisonderwijs.

Een hoofdkenmerk van het publieke debat in Nederland over de multiculturele samenleving vormt de nadruk op integratie. Deze notie is populair vanwege zijn vaagheid en kan in feite verwijzen naar een heel spectrum van onderliggende opvattingen. De uitersten bewegen zich tussen assimilatie en multiculturalisme. Het assimilatie-concept is gebaseerd op de veronderstelling dat culturele verschillen tussen allochtone minderheidsgroepen en de autochtone meerderheid in de loop van de tijd moeten en zullen verdwijnen in een samenleving die als cultureel homogeen wordt opgevat. Het multiculturalisme-concept is daarentegen gebaseerd op de veronderstelling dat culturele verschillen een aanwinst zijn voor een pluriforme samenleving die culturele verscheidenheid beziet in termen van nieuwe bronnen en kansen.

Terwijl vanuit het assimilatie-concept eenzijdig de nadruk ligt op taken voor nieuwkomers, ligt vanuit het multiculturalisme-concept de nadruk op taken voor alle inwoners in een sterk veranderende samenleving. In de praktijk stelt de gevestigde autochtone meerderheid evenwel hoge eisen aan allochtone minderheidsgroepen in termen van assimilatie, en is zij zeer terughoudend in de acceptatie van culturele diversiteit als kenmerk van een multiculturele samenleving.

Het is interessant de onderliggende opvattingen over integratie in het publieke debat over allochtone minderheidsgroepen op nationaal niveau te vergelijken met opvattingen op het niveau van Europese samenwerking en regelgeving. Daar benadrukken politici het belang van een goede balans tussen verlies en behoud van 'nationale' normen en waarden. Een hoofdzorg in het

Foto: Iris Engelman.

publieke debat over zulke normen en waarden is culturele verscheidenheid in termen van zowel nationale als regionale talen. In deze context worden nationale en regionale talen vaak aangeduid als kernwaarden van culturele identiteit. Op nationaal niveau worden allochtone minderheidstalen en -culturen echter beschouwd als bronnen van achterstand en problemen, en als obstakels voor integratie.

Deze paradox is ook te zien in de manier waarop over meertaligheid wordt gesproken. Terwijl Europa zich ontwikkelt tot een multiculturele gemeenschap van vele taalgroepen die zich gezamenlijk van het Engels bedienen, wordt meertaligheid in eigen land vooral gedefinieerd als een probleem. Zo is het in Nederland gebruikelijk geworden de termen 'zwarte scholen' en 'achterstandsleerlingen' te gebruiken voor scholen en leerlingen die te maken hebben met allochtone thuis-talen.

In feite is de kwalificatie 'taalachterstand' gebaseerd op het ideologische standpunt van een monolinguale norm of *habitus*. Daarmee wordt niet ontkend dat het leren van Nederlands als tweede taal grote inspanningen behoeft. Dat Nederlands wordt echter steeds meer de *lingua franca* in plaats van de 'moedertaal' van een groeiend aantal leerlingen in Nederland. In die zin is het Nederlands vergelijkbaar met de status van het Engels in Europa. Net als Europa ontwikkelt Nederland zich in toenemende mate tot een multiculturele samenleving met een multiculturele zelfdefinitie of identiteit. Van zo'n multiculturele samenleving vormt meertaligheid een intrinsieke eigenschap, geen 'tijdelijk probleem'.

Diversiteitsbeleid

Meertaligheid vormt het thema bij uitstek om de verzoening en verzoenbaarheid van sociale cohesie en culturele diversiteit te begrijpen. Mensen willen de vrijheid om hun eigen geloof te beleven en hun eigen taal te spreken, zonder angst voor beschimping, discriminatie of bestraffing. Zij willen participeren in de samenleving zonder afstand te hoeven doen van hun zelfbeleefde culturele identiteit.

In de jaren zeventig en tachtig werd daarvoor in ons land aan nieuwkomers de ruimte geboden. Vanaf de jaren negentig is het in stand houden van culturele identiteit van nieuwkomers steeds meer gezien als bedreiging voor de sociale cohesie en de nationale identiteit. De acceptatie van culturele diversiteit is echter geen obstakel voor sociale cohesie, maar vormt juist een noodzakelijke voorwaarde voor het bereiken van

Europa vraagt om meertalige burgers, maar in Nederland wordt tweetaligheid opgevat als belemmering voor integratie

cohesie. Erkenning van culturele diversiteit, de vrijheid om verschillend te mogen zijn, is recht evenredig met de mate waarin nieuwkomers zich identificeren als burgers van Nederland en daarmee essentieel voor het bereiken van sociale cohesie. De politieke oproep tot insluiting gaat in de praktijk echter meestal gepaard met het taalgebruik van uitsluiting - zoals te zien is aan het veel gemaakte onderscheid tussen 'Nederlanders' en 'allochtonen' of dat tussen 'Nederlanders' en 'moslims'. Lang is integratiebeleid gelijkgesteld met achterstandenbeleid voor nieuwkomers. Het verdient aanbeveling om die route te verlaten en de nadruk te leggen op wat alle inwoners van Nederland (oud en nieuw) positief kunnen bijdragen aan onze veranderende samenleving. Dat vraagt om diversiteitsbeleid.

Multicultureel burgerschap

Terwijl de begrippen multiculturaliteit en meertaligheid op nationaal niveau worden verbonden met achterstand en gebrek aan integratie, wordt door de Europese Commissie gewezen op de behoefte aan een nieuw Europees burgerschap. De Commissie signaleert met name behoefte aan burgers die transnationaal denken, die beschikken over multiculturele competenties en zich in andere culturen kunnen verplaatsen, en die beschikken over multilinguale competenties om aan genoemde eigenschappen vorm te geven. Vanuit dit perspectief kunnen immigranten in Europa eerder als rolmodellen dan als achterstandsgroepen worden beschouwd.

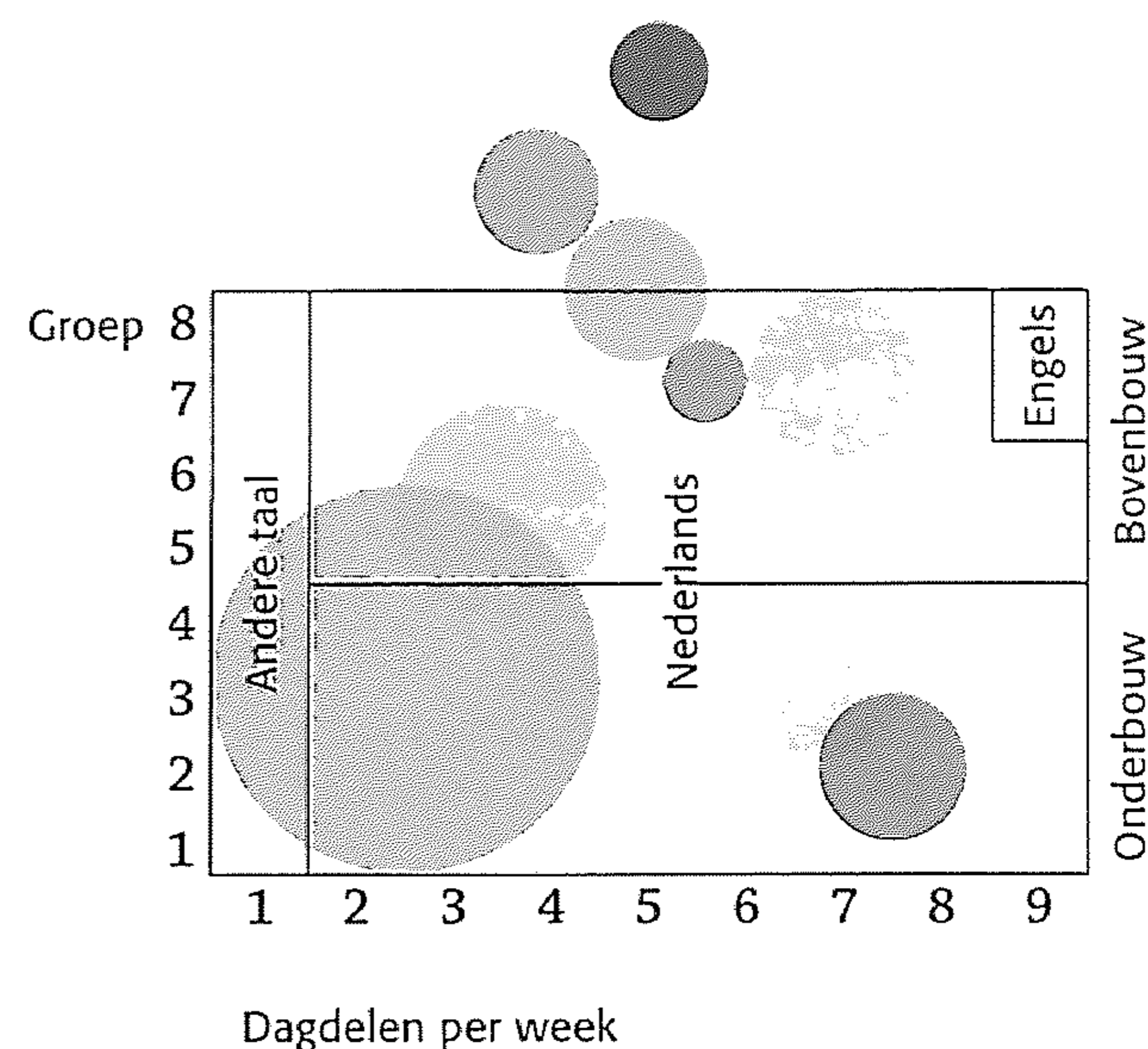
Om het nieuwe burgerschap te bevorderen, worden binnen Europa bovendien tal van pleidooien gehouden voor differentiatie van een monolinguale *habitus* in het onderwijs. In vele beleidsdocumenten van de Europese Gemeenschap en van de Raad van Europa wordt benadrukt dat taalkundige verscheidenheid een sleutelelement vormt van de multiculturele identiteit van Europa. Die taalkundige verscheidenheid wordt als een voorwaarde (en dus niet als een belemmering) beschouwd voor een Europa waarin alle burgers gelijkwaardig zijn en gelijke rechten genieten. Handhaving van taalkundige verscheidenheid en bevordering van meertaligheid worden als een wezenlijk onderdeel gezien van het verbeteren van de communicatie tussen Europese burgers en van het streven om alle burgers volledig te laten pro-

fiteren van dat burgerschap. In een zogenaamd *Witboek* koos de Europese Commissie (1995) voor drietaligheid als beleidsdoelstelling voor alle Europese burgers: naast de 'moedertaal' zou iedereen twee 'gemeenschapstalen' moeten leren. Met 'moedertaal' werd in feite verwezen naar de nationale taal van de desbetreffende lidstaat van de EU en werd de omstandigheid genegeerd dat moedertaal en nationale taal voor veel inwoners van Europa niet samenvallen. Met 'gemeenschapstaal' werd verwezen naar de nationale talen van twee andere EU-lidstaten. Daarvoor werd in latere documenten van de Europese Commissie verwezen naar één vreemde taal met een internationaal hoog prestige, waarbij een keuze voor Engels uit de weg werd gegaan, en één zogenaamde *neighbouring language*, waarbij dit begrip altijd verwees naar de taal van het buurland en nooit naar die van de buurman.

In Nederland bestaan er ondertussen opmerkelijke verschillen in opvattingen over het belang van onderwijs in de eigen taal en cultuur voor allochtone basisscholieren naast het leren en onderwijzen van Nederlands als tweede taal. Nationale en lokale onderwijsautoriteiten wijzen vooral op het belang van het laatste. Deze prioriteitstelling heeft er in het huidige regeringsbeleid zelfs toe geleid dat OETC/OALT op de basisschool in strijd is verklaard met het integratiebeleid en om die reden vanaf 2004 is afgeschaft. Allochtone ouders en minderhedenorganisaties vragen echter om een plaats van dit onderwijs naast onderwijs in het Nederlands, dat ook door hen van groot belang wordt geacht.

Meertalig onderwijs

Gelet op de onomkeerbare ontwikkeling van Nederland in de richting van een multiculturele en multilinguale samenleving heeft de Onderwijsraad in 2001 gepleit voor de ontwikkeling van een aanbod van andere talen dan Nederlands (en Engels in de bovenbouw) voor *alle* leerlingen. Voor de realisering van meertalig basisonderwijs wijst de Onderwijsraad op de mogelijkheid van

Figuur 1: model voor drietalig basisonderwijs.

lokale talenscholen, met name voor leerlingen van kleinere taalgroepen per school.

Met deze benadering is uitvoerig ervaring opgedaan in Victoria State, de meest multiculturele staat van Australië. Het onderwijsbeleid daar is erop gericht alle leerlingen kennis en bewustzijn van het multiculturele karakter van de samenleving bij te brengen. Daarnaast wordt gewerkt aan kennis en vaardigheden op het gebied van interculturele communicatie. Bovendien worden alle leerlingen onderwezen in het Engels als eerste of tweede taal, en in één of meer andere talen (Languages Other Than English, afgekort als LOTE).

Inzake die andere talen dan het Engels wordt niet langer onderscheid gemaakt tussen de status van talen als *home language*, *heritage language* of *foreign language*. Voorts worden prioriteitstalen aangewezen die door leerlingen als vak kunnen worden gekozen en waarvoor landelijk financiële middelen worden geormerkt ten behoeve van leermiddelenontwikkeling en (na)scholing van docenten.

Andere talen dan Engels worden vraagafhankelijk op de eigen school of via de *Victorian School of Languages (VSL)* aangeboden. De VSL is een centrale talenschool in Melbourne die een uitgebreid aanbod van talen verzorgt op het niveau van zowel basis- als voortgezet onderwijs. Voor dit talenonderwijs komen bovendien steeds meer multimediale technologieën en faciliteiten voor afstandsonderwijs beschikbaar. Anno 2000 werd op genoeg alle scholen voor basis- en voortgezet onderwijs in Victoria een LOTE-aanbod gerealiseerd van in totaal 41 talen.

Drietalingheid

De ervaringen in Australië laten zien hoe meertalig basisonderwijs in praktijk kan worden gebracht. Met deze ervaringen als inspiratiebron wordt in Figuur 1 een model gepresenteerd voor drietalig basisonderwijs in de Nederlandse context. In dit model blijft het hoofddoel liggen op Nederlands als voertaal en vaktaal. Daarbij gelden voor alle leerlingen dezelfde eindtermen, die evenwel langs verschillende leerroutes bereikt worden. Engels wordt gedurende twee leerjaren als vak aangeboden in de bovenbouw voor groep 7 en 8. Voorts wordt een taal naar keuze aangeboden voor alle leerlingen in de onder- en bovenbouw gedurende één dagdeel per week.

In twee opzichten is daarbij sprake van maatwerk: deze taal wordt gekozen uit een per gemeente bepaalde variabele lijst van prioriteitstalen, en deze taal wordt vraagafhankelijk aangeboden op de eigen school of op een lokale talenschool. Alle talenonderwijs vindt plaats onder toezicht van de inspectie van het onderwijs en basisschoolrapporten bevatten informatie over de vorderingen van leerlingen in elk van deze talen. Met het oog op genoemde prioriteitstalen wordt een nationaal werkprogramma opgesteld voor de ontwikkeling van eindtermen, leerplannen, leermiddelen en toetsen, en voor de (bij/na)scholing van docenten.

De huidige roep om *Dutch only* in het Nederlandse basisonderwijs zet de internationale reputatie van Neder-

Meertaligheid is een intrinsieke eigenschap van een multiculturele samenleving

land op het gebied van het leren en onderwijzen van talen sterk onder druk. Met het voorgestelde model voor drietalig basisonderwijs zouden minstens de volgende winstpunten worden geboekt. Ten eerste sluit het model aan bij de groeiende realiteit van een multiculturele samenleving waarvan meertaligheid een intrinsieke eigenschap vormt. Het model verlegt bovendien de opgave van meertaligheid voor leerlingen bij wie thuis een andere taal dan Nederlands wordt gesproken naar een opgave voor alle leerlingen. Tevens doet het model recht aan pleidooien voor internationalisering van het onderwijs en behandelt het andere talen dan Nederlands en Engels in curriculair opzicht gelijk. Ten slotte verzoent het model bestuurlijke pleidooien voor een vierdaagse werkweek met ouderlijke pleidooien voor een vijfdaagse, en brengt het model Nederland terug in een voorhoedepositie binnen Europa. Het wachten is op een beleidsmatige omslag in het Nederlandse denken over multiculturaliteit en meertaligheid.

Guus Extra is hoogleraar Taal en Minderheden aan de Universiteit van Tilburg en directeur van Babylon, Centrum voor Studies van de Multiculturele Samenleving. E-mail: babylon@uvt.nl.

Literatuur

R. Aarts, P. Broeder & A. Maljers (red.), *Jong geleerd is oud gedaan. Talen leren in het basisonderwijs* (Den Haag: Europees Platform voor het Nederlandse Onderwijs, 2004).

Europese Commissie, *Witboek. Onderwijzen en leren: naar een cognitieve samenleving* (Brussel: COM, 1995).

G. Extra, R. Aarts, T. van der Avoird, P. Broeder & K. Yagmur, *De andere talen van Nederland: thuis en op school* (Bussum: Coutinho, 2002).

G. Extra & J.J. de Rooter (red.), *Babylon aan de Noordzee. Nieuwe talen in Nederland* (Amsterdam: Bulaag, 2001).

G. Extra & K. Yagmur (eds.), *Urban multilingualism in Europe: Immigrant minority languages at home and school* (Clevedon: Multilingual Matters, 2004).

Onderwijsraad, *Samen naar de Taalschool* (Den Haag: OR, 2001).